

COMISSIÓ DE TREBALL

Sensellarisme femení

Elena Sala Fernández

Ara més que mai

7è Congrés
de les Dones del
Baix Llobregat

Consell Comarcal
del Baix Llobregat

Amb el suport de:

AJUNTAMENT DE
SANT JOAN DESPÍ

Diputació
Barcelona

Generalitat de Catalunya
Institut Català
de les Dones

Generalitat de Catalunya
Departament d'Igualtat
i Feminisme

Elena Sala Fernández

 Amb vint anys d'experiència en el sector social i en l'acompanyament de projectes amb perspectiva feminista i set anys d'especialització en sensellarisme amb perspectiva de gèneres impulsant projectes específics. Actualment directora de programes i gestió del coneixement al Centre d'Acollida ASSIS. Diplomada en Educació Social, llicenciada en Antropologia Social i Cultural, màster en Gestió i Administració de Centres d'Atenció Social, postgrau en relacions interculturals i gestió de la diversitat i experta en feminisme terapèutic.

Sensellarisme femení

Les trajectòries i l'impacte del sensellarisme que afecten les dones estan profundament invisibilitzades. Històricament, les polítiques socials adreçades a les persones en situació de sensellarisme han estat pensades amb una clara mirada androcèntrica, estigmatitzant i aporòfoba, donant lloc a propostes i programes orientats a una realitat majoritàriament masculina, amb un fort component punitiu i culpabilitzador. Aquesta mirada és problemàtica perquè no ens permet, com a professionals, entendre quins factors vitals de patiment operen en les seves situacions de sensellarisme i, evidentment, no facilita la incorporació d'una perspectiva de gèneres real i efectiva. ■

Estratègies per dimensionar el sensellarisme i límits per incorporar la perspectiva de gèneres

En els darrers anys, el nombre de persones dormint al carrer s'ha incrementat de forma alarmant. El sensellarisme que pateixen les dones no n'ha estat una excepció i ha seguit la mateixa tendència. A tall d'exemple, a l'Estat Espanyol en els darrers 10 anys el sensellarisme ha crescut un 24,5% i¹ el sensellarisme femení un 45% en el mateix període². De la mateixa manera, l'informe "Estratègies contra el sensellarisme", elaborat pel Comitè d'Experts per la transformació i l'innovació social que analitza i segrega les dades recollides per L'INE segons la seva evolució a

1 INE Encuesta sobre las personas sinhogar 2022. https://www.ine.es/dyngs/INEbase/es/operacion.htm?c=Estadistica_C&cid=1254736176817&menu=re-sultados&secc=1254736194832&idp=1254735976608

2 Informe "Estratègies contra el sensellarisme", elaborat pel Comitè d'Experts per la transformació i l'innovació social. Departament de Drets Socials i Inclusió. Generalitat de Catalunya 2025.

Catalunya, indica que el sensellarisme que viuen les dones s'ha incrementat en el nostre territori un 121%.

Malgrat tot, és cert que en totes les estadístiques —internacionals, estatals, autonòmiques i locals— les dones en situació de carrer són quantitativament minoritàries. Per exemple, a l'Estat Espanyol, les dones mai han suposat més del 25% del total de les persones en situació de sensellar. En tot cas, resulta si més no curiós que, en un context on tots els indicadors de pobresa i vulnerabilitat es disparen per raó de gèneres, les dones estiguin tan infrarepresentades en la que segurament és l'expressió màxima de la vulnerabilitat social, és a dir, el sensellarisme. Per tant, la pregunta que ens hauríem de fer no és per què no hi ha dones en situació de carrer, sinó on són aquestes dones?

Un dels obstacles que manté invisibilitzada l'exclusió residencial en les dones, és justament la forma que tenim de concepció i dimensionar aquesta realitat.

Per a mesurar l'exclusió residencial més severa (les situacions ETHOS 1 i 2) comptem amb els anomenats recomptes. Es tracta d'instruments locals, que promouen alguns Ajuntaments, per tal de comptabilitzar les persones que dormen al ras en una determinada nit, així com les persones que fan us dels recursos destinats a persones en situació de sensellar, en aquell mateix moment. Les realitats del sensellarisme que viuen les dones no necessàriament es materialitzen en les situacions de carrer "tradicionals". I d'altra banda, la invisibilitat i la ocultació, són una estratègia de supervivència explícita. Finalment, "els recomptes" propiament parlant, són fotografies estàtiques d'una nit, la qual cosa no s'adequa a les dinàmiques de sensellarisme d'aquesta part de la població.

Pel que fa a l'ús per part de les dones dels recursos de les xarxes de sensellarisme, on

també es troben infrarepresentades, ens trobem amb un altre límit institucional. La major part de recursos existents estan pensats per a donar resposta a la realitat majoritària masculina en entorns fortament masculinitzats. Això fa que aquests recursos no estiguin preparats per donar resposta a les necessitats de les dones i que sovint siguin espais percebuts com a insegurs per elles. Per tant, presenten majors resistències d'accés.

Finalment, destacar que actualment no hi ha instruments que ens permetin dimensionar altres formes de sensellarisme i d'exclusió residencial severa, deixant fora la realitat majoritària que viuen les dones en situació de sensellarisme. ■

Dinàmiques de sensellarisme que viuen les dones

S'entén que una persona es troba en una situació de sensellar quan no pot accedir o mantenir un habitatge digne, adequat i suficient, ja sigui per barreres socials o per manca d'autonomia personal.

A nivell europeu és habitual interpretar el sensellarisme de forma amplia a partir de les diferents formes d'exclusió residencial severa, mirant més enllà de les situacions de carrer. Aquesta interpretació més reduccionista del terme "sensellarisme" és només la punta d'un iceberg, la base del qual la componen moltes altres situacions en les quals la persona pot disposar d'algun tipus de sostre, per més insegur, inestable o temporal que aquest sigui.

En aquest sentit FEANTSA (Federació Europea d'entitats que atenen les persones sensellar) proposa, mitjançant la classificació ETHOS (European Typology Of Homelessness And Housing Exclusion) una descripció detallada de les situacions d'exclusió residencial severa que poden travessar les persones en situació de sensellarisme. Aquesta forma de signifi-

car el sensellarisme descriu 4 categories i 13 subcategories a contemplar:

Categoria conceptual	Categoria operativa	Tipus d'allotjament
1. Sense sostre	La persona no disposa d'un espai físic per viure	1. Persones vivint al ras
		2. Persones dormint a albergs nocturns
2. Sense habitatge	La persona disposa d'un espai físic però aquest no és propi i és temporal	3. Persones que viuen en equipaments per a persones sensellar
		4. Dones que viuen en refugis per a supervivents de violències
		5. Persones que viuen en equipaments residencials per a persones migrades
		6. Persones en procés de sortida d'institucions
		7. Persones que reben suport de llarga durada per haver estat en situació de sensellar
3. Habitatge insegur	La persona disposa d'un espai físic que no es segur ni estable i no disposa de títol legal de tinença	8. Persones que viuen en allotjament insegur (amics, coneguts, relloguer, ocupació, etc.)
		9. Persones que viuen sota amenaça de desnonament
		10. Persones que viuen sota amenaça de violència (generalment dones)
4. Habitatge inadequat	La persona viu en un espai que no reuneix les condicions mínimes d'ocupabilitat.	11. Persones que viuen en estructures temporals no convencionals
		12. Persones que viuen en habitatges insalubres
		13. Persones que viuen en condicions d'amuntament

Com hem vist, trobar exemples de sistematització de totes les categories ETHOS és, a dia d'avui, pràcticament impossible i en el millor dels escenaris es comptabilitzen les dades

d'algunes situacions ETHOS (generalment la 1,2 i 3, 5, 7).

Al nostre país, només hi ha hagut un intent de sistematitzar dades de TOTES les situacions ETHOS, malgrat els límits per poder fer-ho i la manca de dades de moltes de les situacions que s'hi descriuen. Va tenir lloc al País Basc i queda recollit en el document "La exclusión residencial grave en la CAPV desde una perspectiva de género" de EMAKUNDE (2016). Aquesta primera exploració, ens dibuixa el següent escenari:

	Homes	Dones	Total
E1-SENSE SOSTRE	402 (85.5%)	41 (8,7%)	443
E2-SENSE HABITATGE	1.044 (71%)	426 (29%)	1.470
E3-HABITATGE INSEGUR	23.072 (40%)	34.439 (60%)	57.511
E4-HABITATGE INADEQUAT	89.587 (51%)	85.128 (49%)	174.715

FONT: Elaboració pròpia a partir de l'informe "L'exclusió residencial greu en la CAPV des d'una perspectiva de gènere" de EMAKUNDE (2016).

Les dones, estan especialment representades en formes de sensellarisme que no s'expressen de forma tan evident a la via pública que en moltes ocasions passen de portes cap a dins (especialment ETHOS 3 i 4). És el que es coneix com a sensellarisme ocult. Concretament parlem de dones que viuen en habitacions de relloguer que avui poden pagar i demà no, dones que intercanvien serveis a canvi d'un sostre, dones que es veuen obligades a dormir al sofà d'algun "conegut", dones que sostenen relacions de violència per manca d'alternativa residencial...etc

Aquesta realitat no implica que les dones no arribin a trobar-se en una situació de carrer. Implica entendre que de forma cíclica i intermitent fluctuen de forma molt perillosa per les diferents categories ETHOS, combinant situacions de sensellarisme ocult amb períodes de pernocta a l'espai públic.

Des d'una perspectiva de gènere, és important tenir clar que les categories ETHOS no jerarquitzen el grau de dany o la nocivitat de les diferents formes d'exclusió residencial. Quan una persona es troba en qualsevol de les 13 subcategories que determina l'ETHOS, està vivint un procés de deteriorament personal, social i relacional molt important que no es pot menystenir. Per poder integrar una mirada de gèneres en l'àmbit del sensellarisme, és imprescindible entendre les trajectòries, dinàmiques i impactes específics, sense normalitzar la precarietat i l'exclusió residencial.

Les dones arriben més tard a una situació de carrer i acostumen a estar-hi menys temps. D'una banda, les dones per raons de gènere, tendeixen a cultivar més les relacions interpersonals i tenen més capacitat d'activar recursos propis front situacions crítiques. És a dir, tendeixen a organitzar la vida en format "tribu" i això és un factor protector. Però a banda, elles saben que el carrer és un espai perillós i hostil, que a més implica vulnerar totes les normes socials vinculades a la "identitat de gèneres femenina": no han pogut cuidar d'elles mateixes, no han pogut cuidar de les seves famílies i, a més, passen a ocupar l'espai públic. Per tant, per a una dona, arribar a una situació de carrer implica no només un major risc -real i autopercebut- sinó també un major judici social, un patiment i sentiment de fracàs personal molt més elevat que en el cas dels homes.

Elles estan disposades a passar per situacions especialment extremes per evitar el carrer o sortir-ne ràpidament. Allò que fins ara s'havia llegit com un factor protector acaba convertint-se en un factor de risc, perquè en aquestes estratègies femenines de supervivència —que les dones estan disposades a posar en joc per evitar el carrer o escapar-ne ràpidament— es tornen a reproduir nous successos vitals estressants que afegeixen pes a unes motxilles personals ja de per si molt carregades.

Aquesta conjugació entre la fluctuació per les diferents categories ETHOS, les estratègies de supervivència que posen en joc, junt amb els factors personals que arrossegueu fruit de trajectòries vitals que poden ser molt complexes, justifiquen una major incidència de l'impacte del trauma en la realitat del sensellarisme que viuen les dones. De fet, segons l'estudi *Sucesos vitales estresantes en mujeres en situación sin hogar*³, les dones en situació de sensellar, estan més exposades a viure successos vitals estressants en les seves trajectòries (16 SVE en les dones front de 12 SVE entre els homes). Per tal de poder tenir una aproximació més precisa, a continuació trobareu un recull d'alguns esdeveniments traumàtics que apareixen en les trajectòries vitals de dones en situació de sensellarisme:

Infància adolescència	
Maltractaments	41%
Abús sexual	31%
Sortida prematura de la llar familiar	61,5%
Abandonament escolar	42%
Edat adulta	
Malaltia, accident o lesió greu	50%
Problemes de salut mental greus	37%
Intents de suïcidi	48%
Separació	46%
Problemàtica econòmica greu	83%
Embaràs no desitjat	46%
Separació d'algun/a fill/a	32%
Violència física en edat adulta	52%
Agressió sexual	32%
Violència per part de la parella	56%

FONT: elaboració pròpia a partir de *Sucesos vitales estresantes en mujeres en situación sin hogar*. Vázquez Cabrera, J.J., Rodríguez Moreno, S.I., Roca Morales, P. y Panadero Herrero, S. (2016).

3 *Sucesos vitales estresantes en mujeres en situación sin hogar*. Vázquez Cabrera, J.J., Rodríguez Moreno, S.I., Roca Morales, P. y Panadero Herrero, S. (2016).

Sensellarisme femení i situació de carrer

Malgrat com hem vist elles intenten evitar el carrer per tots els mitjans, quan no tenen més remei que fer-ho, per elles les estratègies d'invisibilitat són una estratègia de supervivència.

Novament eviten sempre que poden el carrer com a espai de pernocta i sempre que poden trien altres formes d'espai públic que les fan sentir "més segures" (estacions de tren, aeroports, recepcions d'hospitals, portals... etc) i quan no tenen més remei que dormir al ras, s'amaguen es camuflen i s'oculten. Molt sovint adquireixen una estètica clarament masculina per evitar ser identificades com a dones i en d'altres ocasions adquireixen estètiques totalment "normalitzades" per evitar ser identificades com a dones en situació de sensellar.

Altres estratègies de supervivència que posen en joc per sobreviure al carrer poden passar per dormir en espais poc accessibles, passar la nit deambulant (per exemple al transport públic), cercar la protecció d'algun grup o l'establiment de relacions sexo afectives, malgrat puguin estar travessades per violències, cercant protecció envers "els altres riscos" (prefereixen ser abusades per un home a estar exposades a ser-ho per desenes d'homes). ■

Impacte del sensellarisme que viuen les dones

► Pitjor estat de salut física i mental.

Segons dades de l'INE⁴, el 43% de les dones en situació de sensellarisme conviuen amb una malaltia greu o

4 INE 2022 Encuesta de personas sin hogar. https://www.ine.es/dyngs/INEbase/es/operacion.htm?c=Estadistica_C&cid=1254736176817&menu=resultados&secc=1254736194832&idp=1254735976608

crònica que limita la seva vida quotidiana (versus 37% dels homes). A més, el 40% presenta una salut mental greument compromesa (versus 19% en els homes). L'impacte acumulat de la violència, la precarietat i la inseguretat té efectes especialment intensos en elles.

► **Menys recursos econòmics.** Les dones disposen, de mitjana, de menys ingressos que els homes tot i que, segons l'enquesta de l'INE, treballen en major proporció (11% de dones versus 6% d'homes) i perceben ingressos amb més freqüència (74,5% de dones versus 68% d'homes). Les desigualtats estructurals del mercat laboral i les càrregues de cura expliquen en gran part aquesta diferència.

► **Major exposició a les violències.** La violència masclista és un factor central en les trajectòries de sensellarisme femení. Segons l'estudi *Mujeres Invisibles*⁵, entre el 56% i el 71% de les dones en situació de sensellarisme han patit violència per part de la parella, i entre el 34,6% i el 60% han patit abusos o agressions sexuals. A aquesta experiència prèvia s'hi suma que, un cop al carrer, la vulnerabilitat augmenta: l'Observatori Hatento⁶ assenyala que el 60% de les dones han patit violència ja en situació de carrer.

► **Situació socioafectiva específica.** Les dones mantenen més contacte familiar (21% versus 8% dels homes) i tenen parella en major mesura (38% de les dones versus el 17% en el cas dels

homes)⁷. Pel que fa al contacte amb la família sovint es tracta de relacions tensionades, carregades de judici i culpa. En molts casos, per evitar aquest judici o "no preocupar", amaguen la seva situació al seu entorn proper. A més, la ruptura dels vincles afectius té implicacions de gèneres especialment profundes, sobretot quan afecta la relació amb els fills i filles. Destacar també que les parelles afectives sovint funcionen com a estratègia de supervivència i d'autoprotecció quan es troben en situació de sensellar i especialment de carrer.

► **Major pes dels estigmes i del judici social.** La socialització de gèneres genera sobre les dones una major exigència social relacionada amb rols de cura, obediència i sacrifici. Quan una dona arriba al carrer, especialment si està travessada per consum de substàncies, treball sexual, pèrdua de contacte familiar, retirada de custòdia o problemes de salut mental, el judici social i institucional és més intens. Acompanyar els estigmes i autoestigmes és un element central en l'acompanyament del sensellarisme amb perspectiva de gèneres. Implica, acompanyar els estigmes cap enfora a partir de la sensibilització i la incidència; implica la revisió professional per tal de identificar els prejudicis que ens travessen de forma inevitable i implica acompanyar els autoestigmes interioritzats que generen vergonya, culpa i desconfiança i que de forma inevitable permeen en la resta d'esferes clau de la persona: salut física, salut mental, capacitat

5 Ania Pérez de Madrid Carreras (coord.), Carmen Belchí García y Almudena Mateos Gil. *Investigación-Acción Mujeres Invisibles. Una mirada a las violencias y la exclusión*.

6 *Los delitos de odio contra las personas sin hogar. Informe de investigación*. Primera edición: 2015, Observatorio Hatento.

7 *Mujeres sin hogar, del ostracismo a la visibilidad. Lo que conocemos de ellas*. Sonia Panadero, 2020.

de responsabilitzar-se, de sostenir compromisos, etc.

- **Més barreres d'accés als recursos i menys oportunitats.** El sensellarisme s'ha abordat històricament des d'una mirada androcèntrica. La majoria de recursos, dispositius i polítiques s'han dissenyat pensant en la realitat masculina del sensellarisme, amb un grau d'especialització molt baix per acompanyar les necessitats i especificitats de les dones en situació de sensellar i sovint s'opera en espais profundament masculinitzats, percebuts com hostils o insegurs per a les dones. Això genera resistència a l'accés, pitjor vinculació i menor adherència. Cal afegir-hi que moltes dones mares de fills/es menors o embarassades eviten abordar la seva situació de sensellar per por al judici o al risc de retirada de la custòdia, una barrera específica i altament condicionant.
- **Estratègies i capacitats.** Malgrat les múltiples complexitats que acompanyen la realitat del sensellarisme amb perspectiva de gèneres, cal estar en disposició d'identificar que són dones supervivents amb moltes capacitats. De la mateixa manera que s'han de contemplar els factors de risc del sensellarisme amb perspectiva de gèneres també cal identificar els factors protectors. En aquest sentit, les xarxes informals i els recursos propis funcionen com a estratègia de supervivència a llarg termini i enfortir aquest eix a partir d'espais de participació, activisme i estratègies d'autoorganització, és una molt bona estratègia per tal de reforçar el capital social, l'autoestima i l'autoconcepte. ■

Mirada a les violències

Les violències són un dels factors característics del sensellarisme que viuen les dones, no només en les trajectòries vitals prèvies -cosa que moltes d'elles tenen en comú- sinó que un cop arriben a una situació de sensellar, tornen a estar més exposades a ser violentades. A tall d'exemple, en l'*Estudi Longitudinal Mujeres Sin Hogar en Madrid*⁸ constaten que el 31% de les dones sense llar havien sofert maltractament físic en la seva infància i en el cas d'abusos sexuals, estudis revelen que fins al 40% de les dones sense llar podrien haver estat víctimes d'aquests abusos. De la mateixa manera, l'estudi *Dones sense llar a la ciutat de Barcelona*⁹ parla de que el 69% de les dones participants supervivents de violències representaven el 69% i en el cas de la investigació a Galícia¹⁰ la xifra pujava fins al 71%. L'abast d'aquest fenomen tan preocupant, la relació de causalitat i la forma en què les violències viscudes interseccionen amb la resta de components de les identitats de les dones que es troben en situació de sense llar, requereix una mirada específica. Per tant a l'hora de plantejar l'efecte d'aquestes violències s'han de considerar les múltiples formes en que aquesta s'ha expressat i el seu impacte més enllà del risc imminent de "l'agressor" sobre la pròpia vida de la dona. L'experiència i l'evidència mostren que les dones en situació de sensellarisme viuen múltiples formes de violència (física, sexual, psicològica, econòmica, ambiental, vicària, digital, estructural, cultural i simbòlica), en diferents contextos

8 *Mujeres sin hogar en Madrid. Un estudio longitudinal* (2016). Martín, R., Panadero, S. y Vázquez, J.J.

9 *Dones en situació de sense llar a la ciutat de Barcelona*. (2019) María Virginia Matulic, Adela Boixadós, Irene de Vicente, Paula Abella, Jordi Caïs

10 *Estudio sobre sinhogarismo femenino y violencia de género en Galicia* (2021). Emilia Vázquez-Rozas, M. Teresa Cancelo, Leandro Benito, M. Rosario Díaz-Vázquez, Pilar Expósito, Pilar Freire Esparís, Eva Aguayo Lorenzo

(familiar, parella, institucional, residencial, laboral, comunitari, etc.), perpetrada per diferents agents (familiars, coneguts, parelles sexo-afectives, arrendadors, empleadors, professionals, altres persones en situació de sensellarisme, desconeguts, etc.) i al llarg de tot el cicle vital (infància, adolescència, edat adulta i vellesa). Per tant, cal una mirada ampla sobre les violències i re conceptualitzar i repensar el model d'acompanyament atenent les especificitats i complexitats que presenten. ■

Especificitats prèvies a considerar en l'àmbit de l'acompanyament de les violències en dones travessades per la realitat del sensellarisme

- ▶ Sostenir violències pot ser una estratègia de supervivència i una forma de vida. Per moltes dones en situació de sensellar, sostenir una relació on existeixen violències és preferible al risc de ser violentades per molts altres homes o factors externs.
- ▶ Degut a llargues trajectòries on les violències han estat molt presents, ens podem trobar davant dones que normalitzin les violències i els riscos
- ▶ Els factors de risc que presenten i que elles prioritzen no necessàriament són els hegemònics (per el risc desestabilitzant de violències que toquen auto estigmes fruit de judicis i pre-judicis, per sobre de violències directes).
- ▶ La violència directa és només un dels seus "problemes" i per tant, és molt possible que no li donin la mateixa importància que altres dones i que la major part de les professionals (i això no vol dir que no la identifiquin).

- ▶ El cicle de violències no necessàriament es correspon amb els estàndards habitualment descrits. Per exemple, és habitual que en relacions sexo-afectives marcades per les violències es passi de l'explosió a la lluna de mel de forma ràpida
- ▶ No són la "víctima perfecta", entre d'altres perquè també poden reproduir violències o pel fet de transgredir moltes altres normes socials. Aquests factors distorsionen la mirada envers les mateixes, poden arribar a invalidar els seus dolors, malestars i realitats i condicionen la resposta institucional que reben i que esperen (trajectòries de no demanda i expectatives de poder ser ajudades).

- ▶ Els eixos de vulnerabilitat que les interseccionen dificulten l'accés a recursos i circuits. ■

Algunes reflexions en torn l'acompanyament de les violències en dones travessades per la realitat del sensellarisme

De la mateixa manera que plantejàvem que requerim una mirada ampla per entendre l'impacte de les múltiples violències que sovint travessen les realitats de les dones en situació de sensellar, cal una mirada ampla i adaptada sobre les implicacions de l'acompanyament a la mateixa. En aquest sentit, només veure l'oportunitat d'acompanyar-les quan des de les institucions i les mirades tradicionals entenem que representen un risc imminent sobre la seva vida, implica deixar de banda molts altres impactes i per les particularitats que presenten segurament també resulti una barrera per poder fer un abordatge integral no revictimitzants de les seves especificitats. Per tant, de forma essencial pen-

sem que l'acompanyament de violències hauria d'incloure:

- ▶ L'acompanyament a la identificació i comprensió de les violències: tant les que terceres persones poden reproduir envers elles com les que elles poden estar exercint
- ▶ L'acompanyament a les violències recents, tenint present
 - ★ La necessitat d'escolta, suport i aixopluc lliure de judici. És molt possible que no estigui preparada per prendre decisions (paciència).
 - ★ L'adequació de la valoració, el diagnòstic i la forma de calibrar l'impacte de la violència segons l'experiència relatada de cada dona així com el risc percebut per la mateixa (caràcter acumulatiu, risc autolític versus risc que suposa l'agressor, etc.)
 - ★ L'Acompanyament per entendre la violència o el cicle de violència que està vivint
 - ★ L'Acompanyament de la culpa. Això implica poder oferir un acompanyament reflexiu no només en la dimensió individual sinó també en la dimensió estructural
 - ★ La identificació juntament amb la dona dels elements essencials que ella desitjaria en el procés de reparació
 - ★ La identificació de les barreres internes i les externes que poden dificultar l'accés/vinculació als recursos existents per adaptar l'orientació i acompanyament.
- ★ La orientació i la informació necessària sobre les opcions per tal de generar un coneixement situat: de forma realista, sense romanitzar i respectant els temps de les dones
- ★ Intentar no reproduir els cicles de violència (poder, control, judici, càstig, dol forçat/imposat...etc) entenent que com a institucions tenim una relació de poder amb les dones que acompanyem
- ★ Oferir acompanyament i orientació sobre una possible decisió de denúncia: En les diferents formes de violències que viuen les dones la opció de la via judicial i la denúncia sovint és un dels elements als que ràpidament tendim a recorre com a professionals i que evidentment cal explorar. Això si, cal entendre que la interseccionalitat que les travessa condicionarà aquests processos i que la denuncia no sempre serà una opció. Per tant hem de poder estar preparades pels diferents escenaris possibles:
 - Vol denunciar i/o abandonar la relació violenta: especial atenció a possibles dificultats d'adequació a recursos: expectatives frustrades (traïció); ubicar les renunciés necessàries i l'espai que ocupen en el projecte vital de la dona; donar espai a l'elecció perquè permet retornar responsabilitat
 - No vol denunciar ni abandonar la relació violenta: acompanyar en l'establiment de límits i estratègies d'autoprotecció. Oferir espais de suport psicosocial. Deixar portes obertes per prendre altres decisions.

- No ho verbalitza: continuar oferint seguretat, confiança i acompanyar on la dona prioritza
- ▶ L'acompanyament de l'impacte i de les reminiscències de les violències viscudes:
 - ★ Quan estem acompanyant una dona en situació de sensellar, és molt possible que hagi sobreviscut múltiples violències. No necessitem preguntar de forma directa, si ella no ho comparteix però si tenir-ho present per adaptar l'acompanyament
 - ★ Acompanyar dones que han sobreviscut violències implica acompanyar:
 - Des del vincle, tant en la dimensió objectiva com subjectiva. Són dones que han viscut llargues trajectòries de relació institucional que han estat molt frustrants i on s'han sentit molt jutjades. Per tant, si en general el vincle sempre és important quan parlem d'acompanyament social, en dones en situació de sensellar supervivents de violències és una condició sine qua non.
 - Mirada de capacitats: Són dones que han passat i estan passant situacions molt complexes i han sobreviscut. Per tant tenen moltes capacitats que hem de pressuposar, conèixer i reconèixer. En aquest sentit és essencial treballar la desculpabilització i acompanyar des de l'exercici de drets (pas de víctima a supervivent) i això passa per:
 - ✓ Acompanyar a identificar capacitats, validar experiències i trajectòries
 - ✓ Oferir un acompanyament respectuós i no invasiu, respectant la persona, els seus ritmes i les seves eleccions
 - ✓ Oferir un acompanyament que incorpori l'error com a part del procés sense necessitat de plantejar càstigs.
 - ✓ Retornar la responsabilitat i els límits sense judici, amb honestat, cura i transparència.
 - ✓ Cercar un equilibri que no sempre és fàcil entre l'estructura protectora i l'autonomia apoderant. Ni jutjar ni infantilitzar.
- Acompanyar les inseguretats, l'autoestima, la forma d'interpretar el món, la forma de teixir relacions, etc.
- Acompanyar la reproducció i naturalització de les violències
- Plantejar estratègies "restauratives" que permetin a la dona tornar a sentir-se "mereixedores", capaces i legítimes: oferint suports, donant veu i elecció, capacitat d'agència, oferint seguretat física i emocional a partir de mirades sensibles al Trauma, etc.
- Acompanyar els "riscos" des d'una mirada de reducció de danys: Sovint des de l'acompanyament social tendim a orientar la

intervenció per intentar eliminar els riscos. En el cas que ens ocupa, aquesta no és una opció viable. En primer lloc perquè la vida d'aquestes dones, més enllà de les violències, està travessada per múltiples riscos. I en segon lloc, perquè el risc forma part de la vida. No assumir això no ens permet identificar riscos reals o potencials i per tant impossibilita gestionar-los, reduir-los i acompanyar-los. ■

Altres mirades essencials per la comprensió del fenomen i el seu acompanyament

► **Influència del fet migratori i mirada transcultural.** Segons l'enquesta de persones sensellar de l'INE, el 87% de les dones en situació de sensellar, són d'origen migrant (un 38% més que en el cas dels homes), i d'aquestes el 90% són extracomunitàries. En aquest sentit, la situació administrativa, una menor xarxa de protecció social i un imperatiu racisme immobiliari i sovint institucional, funcionen com a factors de vulnerabilització importants. Més enllà de les limitacions en el desenvolupament personal que implica estar en situació administrativa irregular destaquem que des de les entitats especialitzades, s'identifiquen altres particularitats. Generalment el fet migratori respon a una estratègia domèstica de supervivència on acostuma a existir certa planificació i on s'acostumen a donar un seguit de connexions transnacionals que entre d'altres coses serveixen per determinar "el lloc d'arribada" i les xarxes de suport amb que es disposarà a destí. D'una banda, s'identifiquen dones on les xarxes i les connexions transnacionals que haurien d'haver funcionat com a suports, acaben exercint violència i

extorsió envers elles i d'altra banda, s'identifiquen dones que no disposen de xarxes de suport ni planificació del fet migratori. Entenem que aquesta segona realitat sembla no respondre a un fet planificat, sinó a una fugida de país d'origen (no necessàriament vinculada a sol·licitud oficial de protecció internacional). Parlem de dones que fugen de situacions de violència intrafamiliar, situacions de persecució per orientació sexual o dones que fugen de violència estructural relacionada amb dinàmiques internes dels seus respectius països d'origen. D'aquesta manera, les opressions i persecucions que pateixen les dones a causa de la seva ètnia, religió, casta, nacionalitat i altres categories sociopolítiques es poden veure fortament agreujades per la discriminació a què s'enfronten degut al gènere. Com a resultat, les dones, més que els homes, estan sotmeses a manifestacions múltiples de violacions de drets humans. Aquesta victimització múltiple per motius de gènere sovint també s'invisibilitza. Les formes inclouen violència sexual, però també violència de parella, incest, mutilació genital, matrimonis forçats, tràfic d'explotació sexual...etc A més, les dones migrades que es troben en situació de sensellar també estan exposades a violències específiques un cop es troben en aquesta situació. Algunes de les més destacades són: el treball domèstic i de les cures com a expressió de violència estructural; violència vicària (fills/es a origen vinculada amb violència econòmica i a destí per la manca de recursos de subsistència agreujada per la possible situació administrativa); violència de gènere i dependència econòmica (molt vinculada novament a la situació administrativa) i una i menor credibilitat dels circuits de protecció sovint vinculada a aspectes de regularització.

- ▶ **Maternitats.** Les maternitats s'han de contemplar més enllà del fet de tenir fills/es menors al càrrec. Inclou dones embarassades, fills/es emancipats, maternitats transnacionals i maternitats amb la guàrdia custòdia retirada. Acompanyar les maternitats requereix una mirada àmplia: acompanyament en la interrupció de l'embaràs, acompanyament en la fase pre-natal, sosteniment del nucli familiar, acompanyament en processos de retirada de custòdia, acompanyar incorporant objectius i necessitats que la dona prioritzi en relació als fills/es, i acompanyament en l'estigma de la "mala mare".
- ▶ **Salut física.** Incorporar la perspectiva de gèneres en l'atenció a la salut física implica reconèixer les diferències biològiques i les necessitats específiques de cada dona, així com les desigualtats estructurals que impacten en el seu benestar (violències, rols de cura, barreres d'accés a serveis sanitaris). Cal promoure la salut integral, entenent-la com un estat de benestar físic, emocional, social i de drets, combinant les mirades biològica, social i conductual. Comprendre la interacció d'aquests factors permet adaptar l'acompanyament i garantir una atenció més justa i efectiva. En les patologies que acompanyen a aquestes dones destaquen dolors múscul-esquelètics, processos inflamatoris, problemes digestius...etc i un ampli ventall de patologies d'origen "indeterminat" sovint relacionades amb les interaccions amb la dimensió psicoemocional i amb una mirada androcèntrica de la salut que tendeix a minimitzar els dolors i malestars que viuen les dones.
- ▶ **Salut mental i patiment emocional.** El patiment emocional de les dones que viuen situacions de sensellarisme està profundament lligat a històries de violència, pèrdues i experiències traumàtiques repetides. Moltes reaccions que poden semblar símptomes clínics són, en realitat, estratègies de supervivència. Acompanyar des d'aquesta mirada implica conèixer el context abans que el diagnòstic, la qual cosa implica escoltar el significat i identificar l'origen del malestar, creant espais on la dona se senti segura (física i emocionalment), reconeguda i respectada. L'accés a la xarxa de salut mental sovint deriva en patologització i medicalització del malestar sense abordar l'arrel del trauma.
- ▶ **Consum de substàncies.** L'ús abusiu de substàncies és un factor agreujant -que no necessàriament explicatiu- de la situació de sensellar que s'ha d'analitzar des d'una perspectiva interseccional. És important destacar que el consum problemàtic també s'ha estudiat i abordat des d'una perspectiva androcèntrica i estigmatitzant cap a certes substàncies més que d'altres. Novament, amb mirada de gèneres s'identifica un major pes dels estigmes on la penalització pel consum es suma a la transgressió del rol "femení", la qual cosa suposa una pèrdua de relacions i suport familiar, que augmenta la inestabilitat, redueix la xarxa de suport i provoca una intensificació de la situació de sensellarisme. En el cas de les dones, l'inici del consum sovint està vinculat a la parella; es produeix en contextos mixtes però sempre masculinitzats. Els motius d'inici són, en general, psicoemocionals, relacionals i socials. És a dir, existeix una major presència de problemes de

salut mental i emocional preexistents a possibles situacions d'abús o consum problemàtic. Malgrat els imaginaris col·lectius, les substàncies més consumides són hipnosedants i antidepressius i els patrons majoritaris es donen en el consum de drogues legals. A més, les dones tendeixen a desenvolupar estratègies de control, reducció de riscos i de danys, però el consum genera vergonya, culpa i ocultació. Les motivacions per iniciar tractament sovint són emocionals i relacionals (recuperació de vincles, maternitats, por a perdre la parella) tot i que, sol haver-hi retard en demanar ajuda, menor accés als recursos existents i majors taxes d'abandonament prematur dels tractaments, especialment quan són mares, tenen parella o perceben estigma social.

- ▶ **Treball i esfera productiva.** (inserció laboral, treball sexual, cures) Una major prevalença de situacions de sensellarisme ocult implica en moltes ocasions l'esfera productiva i el treball com a via d'accés als recursos econòmics sigui un objectiu vital. De la mateixa manera trobem dones que es veuen abocades a l'esfera productiva, especialment en l'àmbit de les cures, malgrat limitacions físiques importants. De la mateixa manera, una elevada prevalença del desenvolupament laboral en l'àmbit de les cures requereix una mirada específica atès que es produeixen moltes vulneracions de drets i violències en aquest àmbit. Finalment, cal visibilitzar com una possible font d'accés a recursos, els intercanvis sexuals per supervivència i el treball sexual. Cal entendre la diferència entre aquests dos conceptes, la prostitució forçada i la trata d'éssers humans. És

important no revictimitzar les dones que d'entre les opcions que tenen disponibles trien aquestes estratègies concretes de supervivència.

▶ **Atenció informada sobre el trauma.**

Tenint present que l'impacte del trauma i de les múltiples violències és un element especialment característic de la realitat del sensellarisme amb perspectiva de gèneres, les polítiques públiques adreçades a donar-hi resposta haurien d'incorporar, tant en l'anàlisi com en el desenvolupament metodològic, l'atenció informada sobre el trauma. És important posar el focus en les trajectòries de patiment, pèrdua i vulnerabilització de les persones. Entenem, doncs, el sensellarisme com el resultat d'una acumulació de mancances en diversos àmbits estructurals (laboral, social, sanitari, habitacional, etc.), on el baix de gèneres opera de formes molt concretes.

Preguntes finals de reflexió compartida

- ▶ Com impacta el sensellarisme femení en el vostre territori?
- ▶ Creieu que aquestes dues realitats presenten alguna singularitat respecte a la realitat majoritàriament masculina? En cas afirmatiu, quines serien les singularitats que destacaríeu?
- ▶ Quines repercussions creieu que pot tenir la situació de sensellarisme que viuen les dones, més enllà de la dimensió residencial?
- ▶ Perquè creieu que és important garantir l'acompanyament segur i percebut com a segur per a dones en situació de sensellar? En aquest moment, podem oferir espais segurs per donar resposta a les necessitats de dones en situació de sensellar?
- ▶ Quines variables creieu que s'haurien de considerar en l'acompanyament?
- ▶ Quins límits/oportunitats ens podem trobar?

Aquest document va ser desenvolupat
al context del **7è Congrés de les
Dones del Baix Llobregat**, a l'any
2026, com a recurs per a la comissió
de treball sobre la **pobresa**.

Més informació al web:
elbaixllobregat.cat/7congresdones